

III. 3. Hizmetler

III. 3. 1. Hizmetler Sektörünün (*1) Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Hizmet Sektörü, Türkiye’de istihdam açısından en fazla çalışanın olduğu alandı. Bu alanda 2008 yılı Mart ayı TÜİK rakamlarına göre istihdam edilmiş olan toplam 20.752.000 kişinin toplam 10.258.000’i, yani istihdamdaki nüfusun % 49,4’ü çalışıyordu. İstihdamda olan her iki kişiden biri Hizmet Sektöründe idi. Bunların 7.987.000’i yani 77,86’sı erkek, 2.272.000’i, yani % 22,15’i kadındı. İstihdam edilen kadınların % 42’si, istihdam edilen erkeklerin % 52,1’i Hizmet Sektörünün çeşitli dallarında çalışıyordu. (Bkz. Sanayi Ek 2, sf.393)

1998 temel fiyatlarına göre sabit fiyatlarla sektörlerin GSYH’ya katkısı açısından Hizmet Sektörü 2007 yılında % 56,90’lık bir oranla en büyük paya sahipti. (Hizmetler Ek 1, Sabit Fiyatlarla Sektörlerin Gsyh’ya Katkı Payı 2006-2007, bkz.: <http://sey.ydicagri.org>)

Yani Hizmet Sektörü hem istihdam açısından, hem de ekonomideki katkı payı açısından Türkiye ekonomisinde en önemli yere sahipti. (*2)

III. 3. 2. Ticaret

III. 3. 2. 1. Ticaretin Türkiye Ekonomisinde ve Hizmetler Sektöründeki Yeri

DİE/TÜİK 2002 ‘Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı’ verilerine göre Türkiye’de sayım döneminde var olan toplam 1.720.598 girişimin sektörel dağılımı şöyle idi:

Girişimlerin

% 46,19’u ticaret,

% 14,21’i ulaştırma/depolama/haberleşme,

% 9,48’i otel ve lokantalar,

% 5,26’sı gayrimenkül kiralama ve iş faaliyetleri,

% 1,83’ü sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler,

% 0,79’u mali aracı kuruluşların faaliyetleri,

% 0,33’ü eğitim hizmetleri,

% 0,1’i elektrik, gaz, su dağıtımı,

% 5,28’i diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri alanında faaliyet gösteriyordu.

Yani 2002 sayımına göre Türkiye’de kurulu işyerlerinin toplam % 84,37’si Hizmet Sektöründe faaliyet gösteriyordu. Tüm şirketlerin neredeyse yarısının ise faaliyet alanı ticaret idi. (Hizmetler Ek 2, Girişimlerin Sektörel Dağılımı, sf. 410)

Ticaret alanında DİE (*3) işgücü veri tabanı rakamlarına göre 2003 yılında toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde toplam 4.052.000 kişi çalışıyordu. Yani istihdamdaki nüfusun % 20’ye yakını, her beş çalışan insandan biri bu alanda çalışıyordu. Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde (*4) çalışanların tüm Hizmet Sektöründe çalışanlar içinde payı % 42’ye yakındı. 2007’ye ait yeni kurulan ve kapanan şirket istatistiklerine bakıldığında da yeni kurulan şirketler içinde hizmetler sektöründe faaliyet gösterenlerin büyük çoğunlukta olduğu, bunlar içinde de toptan ve perakende ticaretin en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. 2007 yılında kurulan toplam 48.673 şirketin 20.155’i yani % 41,41’i ‘toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı’ alanında faaliyet göstermektedir. Hizmet Sektörünün diğer alanları ile birlikte 2007’de kurulan şirketlerin toplam 34.185’i Hizmet Sektöründe faaliyet için kurulmuş şirketlerdir. (Hizmetler Ek 3, Açılan ve Kapanan Ticaret Ünvanlarının İktisadi Faaliyet Kollarına ve Seçilmiş İllere Göre Sayıları, bkz.: <http://sey.ydicagri.org>)

“Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar” alanında geçerli yasalara göre işçi statüsünde ele alınanlar (*5) içinde 2008 Ocak ayı itibarıyla 436.794 kişi çalışıyordu. İstatistiklerde işçi olarak görülen 5.349.828 kişi içinde bu % 8,16’lık bir paydı. (Bkz.: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2008 Ocak Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ)

Toptan ve Perakende Ticaret 2007 yılında tek başına GSYH’nın (sabit fiyatlarla, 1998 fiyatları baz alınarak) % 13,3’nü oluşturuyordu. Ticaretin GSYH içindeki payı tek başına tarımın payını (avcılık+ormancılık+balıkçılıkla birlikte tarım = % 8,9) çoktan aşmıştı. Yani bu alan Hizmet Sektörü içinde belirleyici paya sahip olduğu gibi, Türkiye ekonomisi içinde de en önemli alanlardan biridir.

III. 3. 2. 2. İç Ticaret ve Hizmetler

a) İç ticaret ve hizmetler sektöründeki işyeri/teşebbüsler ve çalışanlar

1995’de “Ticaret ve Hizmetler”de faaliyet gösteren toplam 934.064 işyeri/teşebbüs (*6) vardır. Bu işyerlerinde yıllık ortalama toplam 2.478.325 kişi çalışıyordu. Bu işyerlerinde ücretle çalışanların yıllık ortalama sayısı 1.374.506 idi. Yani işyeri başına ortalama 2,65 kişi çalışan, 1,5 ücretli çalışan düşüyordu, ki bu bu alanda da işyerlerinin büyük bölümünün cüce-mikro işletmeler olduğu, pek çoğunun tek kişilik işyeri olduğunu göstermektedir. (Bkz.: 1998 Türkiye İstatistik Yıllığı, sayfa 464, Tablo 289)

Bu rakamlar 2003’e ait rakamlarla karşılaştırıldığında ticaret ve Hizmet Sektöründe 1995-2003 yılları arasında hem işyeri ve hem de çalışan sayısında çok büyük bir artış olduğu görülmektedir.

Yeni Kurulan Şirketler konusundaki istatistikler de bu eğilimi doğrulamaktadır. 1990’da yeni kurulan şirket sayısı 18.699 iken, 1997’de üç katından fazla 67.898’dir. (Bkz.: Türkiye İstatistik Yıllığı 1998, s. 483, Tablo 308)

Ticaret ve Hizmetler’de faaliyet gösteren işyerlerinin büyük çoğunluğu, 1995’de toplam 650.311’i, yani % 69,62’si, “Toptan ve Perakende Ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı” alanında faaliyet gösteriyordu. İkinci sırada 144.845 işyeri ile (% 15,51) oteller ve lokantalar geliyordu. Mali aracılık yapan teşebbüslerin sayısı 3.743, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri yürüten teşebbüs sayısı 54.497 idi. Milli eğitim alanında faaliyet gösteren 2.447 işyeri, sağlık işleri ve sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren 21.989 işyeri vardı. 56.232 işyeri ise diğer toplumsal, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri yürütüyordu.

Toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı alanında faaliyet gösteren 650.311 işyerinin yarısından fazlası, 335.828’i tek kişilik işyeri idi. Bu alanda 200’den fazla çalışanı olan işyeri sayısı toplam 66, bu alanda faaliyet gösteren işyerlerinin % 0,78’iydi! Tabii bu büyüklerin çalışan oranı ve katma değer pay oranları, sayı oranlarından çok yüksekti. 66 büyük işyeri toplam 67.369 kişiyi, yani bu alanda tüm istihdamda olanların % 9,1’ini çalıştırıyordu, tüm alanın toplam katma değerinin % 11,80’ini de bu 66 büyük firma sağlıyordu.

1995’de 144.845 işyeri otel ve lokanta olarak faaliyet gösteriyordu. Bunların büyük çoğunluğu 136.224’ü, yani % 94,04’ü lokanta, kahvehane, bar ve diğer yeme içme yerleri, 8.621’i otel, motel, pansiyon, kamp ve diğer konaklama yerleri idi. Hizmet Sektörünün otel ve lokantalar kategorisinde toplam çalışan sayısı 457.893, toplam yıllık ortalama ücretle çalışan sayısı 262.880 idi. Bu kategoride de 144.845 işyerinden 33.817’si tek kişilik işyeri idi. 10’un altında çalışanı olan işyerlerinin sayısı toplam 141.406 idi. Yani otel ve lokantaların % 97,63’ü 1995’de AB kriterlerine göre (çok küçük) mikro işletme idi.

10-199 arası çalışanı olan KOBİ niteliğinde işletmelerin sayısı bu kategoride 3.246 idi, yani tüm işletmelerin % 2,24’ü küçük ve orta büyüklükte işletme idi.

200’ün üzerinde çalışanı olan toplam 76 (7’si 500 üzerinde çalışanı olmak üzere) işyeri vardı. Tüm işyerlerinin % 0,13’ü. Bu kategoride işletmelerin binde 13, fakat çalışanların % 5,51’ini, bu çalışanların hemen tümü ücretli olarak çalıştığı için de ücretle çalışanların % 9,71’ini istihdam ediyordu. Büyüklerin katma değerdeki payı % 18,86 idi.

Bu durumda belirleyici önemde bir değişiklik (sayı ve oran bazında) olmadı. Ancak büyükle- rin istihdamı ve katma değeri yükseldi.